

“אמונה במבחן” –

מבחן הבגרות או מבחן החיים?

“איך אני יכול ללמוד מחשבת ישראל אם כבר שבועות רבים שאני בקושי מתפלל. הבגרות במחשבת איננה ככל שאר הבגרויות. למתמטיקה אני רק צריך ללמוד בלי שום סנטימנטים לשום דבר. אין קשר בין הנפש שלי לבין היכולת שלי ללמוד. במחשבת ישראל - הבגרות היא לא מבחן זכרון”. הדברים האותנטיים נכתבו בימים אלו על ידי תלמיד שמינית בישיבה תיכונית בדף האחרון של מחברת הבגרות במחשבת ישראל.

הדברים ראויים לתשומת לב מיוחדת לא רק בהקשר למצוקה הנפשית הכנה וזעקת הכותב לעזרה, אלא בעיקר כגורם מאיץ נוסף בפולמוס המתנהל בשבועות האחרונים סביב לימודי הקודש. יש לזכור: אין מדובר בדיון אינטלקטואלי גרידא, אנו עוסקים בדיני נפשות ממש.

במסגרת תפקידי כמפמ"ר מחשבת ישראל בחינוך הדתי נפגשתי במהלך השנים האחרונות עם מורים ותלמידים רבים. ניתן לתמצת את הלכי הרוח במפגשים אלו בכמה נושאים מרכזיים המשולבים זה בזה. השאלה הראשונה והחשובה הייתה: מי במרכז? - הטקסט או התלמיד. תשובה מעמיקה לשאלה זו תסייע גם לנושאים האחרים. הנושא השני היה המתח בין המגמה ה"שמרנית" המעניקה ערך מרכזי ודומיננטי בתוכנית הלימודים לפילוסופיה ההגותית של גדולי ישראל (רמב"ם, רס"ג, ריה"ל), לבין המגמה ה"חדשנית" הרואה בהגות הפילוסופית קרש קפיצה לחיים העכשוויים ומעמיקה אותם בעזרת מקורות בני דורנו שחלקם כתובים בשפה עממית ו"מתחברת".

הקישור והגישור בין האותנטי לרלוונטי יעוררו אצל התלמיד מוטיבציה ללמוד ולחפש את התשובה למבוכותיו בהגות חז"ל. "אינני רוצה כי ה"חבר" ילמד את "מלך כוזר", אני רוצה כי ה"חבר" (נציג היהדות) ילמד אותי" אמרה תלמידה למחנכת באחת האולפנות בשיעור מחשבת ישראל.

בהקשר זה כדאי לציין את דבריו של הפסיכולוג החינוכי אריקסון המאפיין את גיל ההתבגרות כתקופה במעגל חייו של האדם בה הוא חייב לגבש לעצמו תחושת זהות אישית ולהמנע מסכנות המאפילות על זהותו. "זהות פירושה שהיחיד מסוגל להעריך את כוחותיו וחולשותיו. עליו לענות לעצמו מהיכן בא,

מיהו ומה רצונו להיות. זהות או תחושה של אחדות ושל המשכיות אינה נרכשת מאליה - יש לחפש אותה... יש לרכוש אותה במאמץ עקבי של היחיד" (רולף אי מוס, תאוריות על גיל ההתבגרות).

היחס הנדרש בין הצורך בהספק חומר לקראת הבגרות לבין הצורך לעסוק בליבון איטי ומעמיק של סוגיות אמוניות, והפער בין חומר הלימודים למבחן (הנלמד בבחינת "כבולעו כך פולטו"), לבין מטרתנו החינוכית לגבש **אדם חותר לשלמות ויראת ה'**, כל אלו היו סוגיות נוספות וחשובות העולות במפגשים עם מורים ותלמידים מאוכלוסיות שונות ומגוונות.

האם ניתן להשתמש בחומר לימוד זהה לתלמיד בבית ספר מקיף בעירת פיתוח ולתלמיד במוסד דתי אליטיסטי? האם ההתמודדויות הרוחניות והשאלות החינוכיות והאמוניות זהות באוכלוסיות השונות? האם מערכת החינוך נותנת דעתה באופן מעשי לפערים העובדתיים?! ללא ספק נעשית עבודה חשובה ביותר בהקשרים אלו, אולם השינוי המיוחל עדיין איננו מורגש באופן בולט ב"שטח".

כדי לנסות ולהתמודד באופן מעשי ובענווה עם חלק מהבעיות שהועלו לעיל כתבנו בהוצאת תנועת "אל עמי" חוברת "אמונה במבחן" (חוברת עזר לשיעורי חינוך והוראת מחשבת ישראל). מטרת החוברת, המהווה "קריאת כיוון" בלבד, להעניק ממד רלוונטי לקטעי הלימוד ולאפשר דו שיח פורה ואמיתי בין המורה לתלמידיו בשאלות אמונה יומיומיות הנובעות באופן טבעי מקטעי הלימוד והמקורות. על שער החוברת, בצד דמויותיהם של הוגי הדעות הראייה קוק והרב סולובייצ'יק זצ"ל, ניתן למצוא תלמיד "משלנו", בעל שיער ארוך וכיפה קטנה יחסית יושב ולומד. זה לא משקף וזה לא מאפיין אבל זו מציאות שיש להתמודד עמה בחשיבה חינוכית.

בשער החוברת מצוטטים דברי הראייה קוק: "וכיוון שהאדם מתחיל להיות מתיירא לחשוב הרי הוא הולך וטובל בבוץ הבערות הנוטלת את אור נשמתו, מכשלת את כוחו, ומעיבה את רוחו" ("אורות הקודש", חלק ג'). להלן נדגים את הרעיון במספר נושאים המשלבים במהותם את הממד האוטנטי עם הממד הרלוונטי. הציונות הדתית, בניגוד לזרמים אחרים בציבור הדתי, מעורבת במידה רבה ביותר בעולם התרבות המערבית בכלל והוויית החיים במדינת ישראל בפרט.

הנוער הדתי-לאומי חשוף לאמצעי התקשורת השונים ומשתתף קבוע במפגשי דתיים ושאינם דתיים. מעורבות זו משפיעה, לפעמים באופן תת הכרת, על יסודותיו האמוניים. רב סעדיה גאון (רס"ג) מונה בהקדמתו לספרו "אמונות ודעות" שמונה סיבות לכפירה - כולן רלוונטיות מאוד לדורנו. אחת הסיבות היא:

"טענות שאדם שמע מהכופרים וחדרו ללבו ושכנעוהו, וישאר בשאר ימיו תחת השפעתן... ואינו מבין שעליו להגן על עצמו בפני דבריהם בכדי שלא זיקוהו".

קטע זה, המהווה חלק מחומר הלימודים לבגרות במחשבת ישראל, יכול להילמד בהיבט הטקסטואלי בלבד בדרך של שינון וסיכום, וניתן, לעומת זאת, ללמדו ולצאת ממנו אל חייו האישיים של התלמיד כנער מתבגר. השאלות שתלווינה את השיעור תהיינה: באילו דרכים ניתן להתמודד עם השפעת הסביבה מנקודת מבטה של הציונות הדתית שאינה מסתגרת בדי אמותיה? בדורנו קיימות מסגרות שונות של מפגשים בין בני נוער דתיים וחילוניים. התלמיד יספר מניסיונו האישי על מפגשים אלו ויפרט את הרווח וההפסד שהרגיש בעקבותיהם.

המורה יכול להביא בפני תלמידיו קטעים מגוונים המחדדים ומעמיקים את המסר העולה מדברי רס"ג. לדוגמא, מונוולוג מתוך ספר של "דתי לשעבר" (דת"ש) הכותב: "באופן רשמי העזיבה שלי את הדת התחילה ממאמר של אלכסנדר דונט שנקרא "קול מתוך האפר". מאמר של מי שהיה באושוויץ... מאמר האשמה נגד אלוקים. המורה שלי הביא את המאמר כשלמדנו את ספר איוב... אני זוכר את זה עד היום, כי זה השפיע עלי כנראה לא במקרה" (שמעון לב, "ושידוע לשאול"). האם המורה נהג כראוי בשעה שחשף את תלמידיו לקטע "נועז" זה? כיצד ניתן להתמודד אתו? הדיון הכן, והפתוח בין המורה לתלמידים יחשוף התלבטויות פנימיות רבות בנושאים אלו ואחרים ויוכל להקנות כלים להתמודדות. ונדגיש - הדיון המדובר מתפתח בעקבות דברי רב סעדיה גאון.

רבנו בחיי בספרו "חובות הלבבות" כותב בשער חשבון הנפש: "ודע כי המילים יהיו בלשון והעניין בלב, והמילים - כגוף לתפילה, והעניין - כנשמה. וכאשר האדם מתפלל בלשונו ולבו עסוק שלא בעניין התפילה - תהיה תפילתו כגוף בלי נשמה". מהי המשמעות המעשית של הקטע עבור התלמידים? האם ניתנת להם האפשרות להציב "מנגנון בקרה עצמי" כדי לבחון את מידת ההתאמה או אי ההתאמה בין האידיאל הנלמד ומציאות החיים? פעמים רבות אנו שומעים מפי תלמידים את הטענה "קשה לי לכוון בתפילה" או בסגנון המודרני "אינני מתחבר". מטרת השיעור תהיה לדון בשאלות האישיות על רקע קטעים אותנטיים ועכשוויים המשלימים את דברי רבנו בחיי. פתיחה נאותה לשיעור יכולים להיות קטע משפטים כגון: "אני מרגיש צורך להתפלל כאשר..." או "לפעמים כל כך מתחשק לי בזמן התפילה..." השלמת המשפטים על ידי התלמידים יוצרת אשנב חשוב לעולמם הפנימי.

בהקשר זה לומדים התלמידים, במסגרת חומר הלימודים לבגרות, את דברי רש"י הירש בספרו "חורב": "מטרת התפילה היא להמריץ את המתפלל ליישם את עולם הערכים אותו הוא מזכיר בתפילתו במסגרת חיי המעשה אליהם יכנס. בכך מהווה התפילה את ההכנה ההכרחית". מטרת השיעור בהקשר זה תהיה

לברר באופן אמיתי באיזו מידה מוגדרת תפילת התלמידים כ"שירת התוכי וצפצוף הזרזיר", שעיקרם חיקוי חיצוני בלבד, או שאכן משפיעה התפילה ומעצבת את ההתנהגות היומיומית. בנושא זה ניתן להביא התבטאות של תלמיד: "אי אפשר להיות גם דתי וגם לבלות כל היום בקניון ובקולנוע. בבחירה שבין שניהם... אני בוחר בקניון" (הרבנית אסתי רוזנברג בדף עמדה בנושא).

ניתן לקיים דיון כיתתי בשאלה כיצד מרגישים התלמידים עם קריאת קטע זה (הזדהות, התנגדות, הזדהות חלקית). לחילופין ניתן לביים משחק תפקידים שבמהלכו יהיו התלמידים עצמם מורים ומחנכים ויצטרכו להשיב לקביעה המצוטטת בהקשר לעולם התרבות המערבית והחיים הדתיים. כל אלו יבהירו לתלמידים באיזו מידה הם אכן מצליחים ליישם בחייהם האישיים את הערכים הנלמדים.

אחת הטעויות של נוער מתבגר, ולא רק נוער מתבגר, היא ראיית משמעות החטא כ"פוגעת בבורא עולם". הבנה מעמיקה מלמדת כי החטא אינו פוגע בבורא אלא בעיקר בחוטא עצמו. רבים מבני הנוער מחפשים בדרכים שונות ולפעמים משונות להזדכך, להיטהר ולהתחבר אל עולמם הפנימי. לימוד דבריו של הרב סולובייצ'יק ("על התשובה", עמ' 17), בהקשר לחומר הנלמד לבגרות בטקסטים של רס"ג, תבהיר כי "החטא גם מטמא. יש מושג של טומאת החטא... הטומאה נהפכת לחלק מאישיותו של החוטא... האדם משתנה לגמרי, אישיותו האחת מסתלקת ואחרת באה במקומה".

אין מדובר כאן בעבירה שמהותה טכנית. מדובר פה בהשפעה נפשית עמוקה על עולמך שלך וכוחות נפשך. איננו עוסקים כאן במערכת החינוכית, במדיניות של "חתול ועכבר" (מורה-תלמיד). הפועל היוצא מלימוד בדרך זו מקנה לתלמיד אחריות למעשיו ומשמעות אישית-נפשית לפעולותיו.

הרמב"ם בשמונה פרקים (פרק ד') כותב: "המעשים הטובים - הם המעשים המאוזנים, הממוצעים, בין שני קצוות... והאומץ (הגבורה) ממוצע בין חירוף הנפש והפחדנות". מטרת השיעור המדובר, במסגרת ההכנה לבגרות, לעסוק בעולמה של הגבורה הרוחנית. יש הרואים בגבורה מעשה חד פעמי, יש המאבחנים אותה בהיבט הכוחני, ויש המזהים אותה כיכולת התמודדות יומיומית עם קשיים במישור האישי והלאומי.

האדם המאמין רואה את המציאות כולה כ"חוליה בשרשרת". בשרשרת זו המשבר העכשווי מהווה חלק מתהליך ארוך שסופו גאולה וישועה. התלמידים, הלומדים לבגרות, מתמודדים, על רקע דברי הרמב"ם ("חומר לבגרות") עם שאלות עכשוויות. מה הם מקורות האופטימיות של אדם מאמין בשעת משבר? מהי המסקנה לחיינו כיום במדינת ישראל נוכח טרור ומלחמה?

המורה יכול ללוות את דברי הרמב"ם במקורות רבים להרחבה ואקטואליזציה של ממד הגבורה. בין המקורות ניתן לצטט את דברי הראי"ה קוק: "וצריך שמידת הגבורה תשלוט בנפש. שכל מה שהחליטה להתעסק בו בטוב לה תאחז בו ולא תרפהו". הגבורה האמיתית היא היכולת להתמיד באמונה אידיאלית חרף קשיי היומיום. **ההתמודדות היומיומית שלנו (שגרה, פיגועים, חיי אמונה) היא המבחן האמיתי של גבורתנו.**

פעמים רבות אנו שומעים מבני הנוער את הטענה כי אינם "מתחברים" למעשה המצוות ובעיקר לעולם התפילה. יש שמצאו פתרון לכך בהצבת אלטרנטיבות ודרכים חדשים ובלבד לקרב את האדם אל אביו שבשמים. רבנו בחיי, בספרו "חובות הלבבות", כותב: "וכיוון שעיקר המעשה ובסיסו בנויים על כוונת הלב והמצפון, ראוי שתהא ידיעת חובות הלבבות עדיפה וקודמת בטבע לידיעת חובות האיברים".

לימוד טקסט זה מהווה הזדמנות טובה לדון במצוות צריכות כוונה ובעיקר בהקשר הספציפי לתופעות דורנו. האם חבקות"ק (חב"ד, ברסלב, קרליבך וקוק) מהווים דרך לגיטימית גם אם "חדשנית" מבחינה מסוימת בעולמה של הציונות הדתית? (לבוש, אורח חיים) האם נגינת "שירי נשמה" בגיטרה מתוך כוונה עצומה יכולה להוות תחליף לתפילה? מדוע לא מספיק להיות "דתי בלבי" ויש צורך בפעולות מצוותיות?

בהקשר זה, דווקא על רקע "הגישה הפתוחה", נביא את דברי הרב אבינר: "בתורה מושג 'ההתחברות' אינו מופיע. זהו מושג הנגזר מהסתכלות אינדיבידואליסטית. לא ריבוננו של עולם מעניין אותי אלא רק דבר אחד שיהיה לי נעים. ואינני נגד המצוות אך אם למשל התפילה תנעם לי אתפלל... האידיאל של חיי הוא אני. שאני אתחבר. שיוויתי את עצמי לנגד תמיד ולא את ריבוננו של עולם" (עלון מכון מאיר). דיון בקטעים אלו, על רקע הצורך בכוונת הלב אצל רבנו בחיי, יעלה לדיון כיתתי שאלות מהותיות וחשובות ביותר הנגזרות מהשקפתם האמונית-אישית של התלמידים. מבחן הבגרות הופך למבחן החיים - החיים שלנו.

בני הנוער מושפעים מאוד מעולמה של התרבות המערבית. אחד הביטויים לכך הוא אימוץ מושגים בהקשרם התקשורתי, דוגמת השמחה, והזדהות עם התוכן הפנימי שלהם. ריה"ל בספר "הכוזרי" דן בנושא השמחה וכותב: "והנה אין ספק בדבר שהאהבה לאלוק והיראה מפניו נכנסות בנפש האדם ע"י קיום מצוות אלו ובתנאי שיקיימן לפי השיעור שנתנה בהן התורה: "לבב תביאהו השמחה בשבתות וימים טובים למדרגה שאליה מביאים השחוק, התאוות והבטלה" (מאמר ג', סעיף י"א).

בעקבות הסוגיא הנלמדת לבגרות ידונו התלמידים בהבדל בין שמחה כביטוי פנימי של כוחות הנפש, לבין הוללות המבטאת שטחיות ורגעיות. יש להדגיש כי אין הכוונה לשלול ביטויי ספונטניות ושמחת נעורים, אולם יש לברר באופן מעמיק האם מדובר באמצעי למטרה נעלה יותר או ב"התפרקות" כמטרה עצמאית.

הקטע הנלמד בספר "הכוזרי" יהווה הזדמנות לדון בהבדל העקרוני בין שמחה להוללות וכיצד אנו יכולים להגיע לתחושת שמחה מתמדת. האם התלמידים אכן מרגישים שמחה בזמן קיום המצוות? במקרה והתשובה שלילית, ננתח בצוותא - בדיוק מעמיק - מה ניתן לעשות כדי להרגיש שמחה בעשיית מצוה. מדוע משתבשות ההגדרות ומתחלפת השמחה בהוללות (לדוגמא: מרכזי הערים ביום העצמאות ובפורים), ומה ניתן לעשות כדי להתמודד עם רגעי העצבות ולהיות בשמחה תמיד?

אחד המקורות להשלמת הנושא והדיון בו יכולים להיות דברי הראי"ה קוק: "יש שני אופנים לשמח את האדם. האופן האחד הוא לשכח ממנו את עמלו ולהסיר דעתו מכל הדברים המעציבים. אמנם שמחה זו אינה שלמה ומתמדת כי הלא הדברים שהאדם מתעצב בגללם הם קיימים... על כן הדרך המובחרת היא הדרך השניה. שהאדם יצייר לעצמו באמת את הדברים שמעציבים את רוחו ויעמיק וישכיל בשכלו... שאין בהן דרך עצבות באמת" ("עין איה", חלק א').

לסיים, דוגמא אחרונה. מינוח מקובל בקרב אנשי חינוך הוא "דת ומדע" והפרדתם לשני תחומים שונים. הרמב"ם בספרו "מורה נבוכים" (חלק א', פרק ל"ד) מתייחס לקשר בין התחומים וכותב: "ואתה יודע שכל הדברים אשר כתבתי עליהם קשורים זה בזה, לפי שאין במציאות כי אם ה' יתעלה וכל ברואיו... ואין דרך להשיגו אלא על ידי מעשיו והם המלמדים על מציאותו".

העולה מדברים אלו הוא כי קיים יחס הדוק בין התחומים. כיצד אנו כמחנכים האמוניים על ברכי הציונות הדתית מנצלים קטע זה, הנלמד לבגרות במחשבת ישראל, והופכים אותו למנוף משמעותי לחיי היומיום של התלמידים? מה אנו המחנכים עושים במסגרת שיעורי מחשבת ישראל בשעה שאנו לומדים עם התלמידים את דבריו של ד"ר עצינן: "האמת המדעית אומרת לאדם שהוא רק קבוצת אלקטרונים העומדת להתפורר במותו - ואז הוא יחדל להתקיים, אבל ה"אני" שבאדם איננו יכול להשלים עם הפיכת ה"אני" הזה לאפס מוחלט... שונה לגמרי הוא יחסן של האמיתות הדתיות אל האמת המוחלטת". מהי **המשמעות הערכית** שאנו מקנים לקטעים אלו?

דומני כי דידיקטיקה נכונה תוכל לנצל את הקטעים המדוברים לדיון במשמעות חייו של האדם ובצורך לניצול מכסימלי של חיים אלו. מחד גיסא, ניתן

להביא כהרחבה לנושא את דבריו של יוני נתניהו הי"ד הכותב: "איני רוצה להגיע לגיל מסוים, להסתכל סביבי ולגלות פתאום שלא יצרתי דבר, שאני ככל שאר בני האדם שאצים ורצים רצוא ושוב כמו חרקים" (מכתב יוני). לפעמים, דווקא האמירה הערכית המצוטטת מפיו של לוחם, לא דתי על פי ההגדרה המקובלת, תורמת רבות לחידוד הנושא.

מאיך גיסא, ניתן להביא כהרחבה לנושאים המדוברים את דבריו של הראי"ה קוק: "חטא אדם הראשון שנתנכר לעצמיותו, שפנה לדעתו של נחש ואבד את עצמו. לא ידע להשיב תשובה ברורה על שאלת "אִיֶּכָה"!! מפני שלא ידע את נפשו, מפני שהאניות האמיתית נאבדה ממנו" ("אורות הקודש", חלק ג). מהו ה"אני" שבאדם? האם יכולים התלמידים לזהות ולהגדיר את שאיפותיהם וייחודם? דיון מעמיק בסוגיות אלו יוביל למחוזות מגוונים שאינם נחשפים בשיעורים שגרתיים.

ציטוט דבריו של פרופסור לכימיה בן דורנו, חוזר בתשובה, כהרחבה לדברי הרמב"ם ב"מורה נבוכים" לעיל, יעניקו לדברי הרמב"ם משמעות רלוונטית וקרובה: "הכימיה של החיים מסובכת ביותר. היא פשוט גאונית. אתה מתבונן בעלה הגדל על עץ ורואה מה שהעלה מסוגל לעשות לעומת המעבדות הכי משוכללות בעולם. השתכנעתי כי החומר אינו יכול להמציא את עצמו ברמה כזו של מורכבות... מדענים רבים מאמינים באלוקים" (גרילק, "שיח שבים").

אנו מודעים לחדשנות המוצעת לעיל ואיננו בטוחים כי תתקבל על דעת כל הקוראים. יחד עם זאת, חובה עלי לציין כי הוראת מחשבת ישראל בגישה המוצעת לעיל, שאיננה באה על חשבון ההעמקה והיקף הידע אלא כהרחבה להם וחידודם, באה לידי ביטוי בהוראה מעשית ב"שטח" על ידי כותב השורות במשך עשרים שנה. בע"ה זכינו בדרך זו להיות שותפים בבניית עולם פנימי שלא נחשף במסגרות לימודיות אחרות.

הדרך המוצעת לגיל מהווה גישה אחת מתוך מכלול שלם שפתרונו עשוי להשביח את המצב בלימודי מחשבת ישראל בפרט ולימודי הקודש בכלל. בין האתגרים עמם עלינו להתמודד ניתן למנות את **בעיית הכשרת המורים** - באיזו מידה מורי מחשבת ישראל אכן יכולים ללמד את הטקסט לא רק כ"חומר למבחן" אלא מתוך ראייה כוללת של מקבילות בתחום המקרא ומחשבת חז"ל ויכולת לקשר את חומר הלימוד לחיי התלמידים. האם קיים בכלל קשר בין הקורסים הנלמדים במכוני הכשרת המורים לבין האתגרים העומדים בפני המורה ב"שטח". יכול אני להעיד על תלמידות במכללה מסוימת שנכנסו ל"הלם קרב" נוכח עגילים באוזני תלמידים, ושער צבוע בצבעים שונים אצל הבנות בשיעור הראשון שלהן. הרקע החשוב שלהן ובקיאותן התיאורטית במהר"ל, בכתבי הרב קוק, ובדברי ה"חזון איש" לא הועילו להן בהתמודדותן **המעשית**.

האם השכלנו למצוא את **האיזון המתאים** בין המגמה ”הסמכותית”, הן ביחס למעמדם של הטקסטים והן ביחס למעמד המורה, לבין המגמה ”המתחברת” שאיננה רואה רק בהיבטים **הטכניים** של ההלכה את חזות הכול?! כהמחשה מעשית ניתן לציין מוסד חינוכי שהציג בפני הורי התלמידים את ה”אתוס החינוכי” של בית הספר בשלושה עקרונות חינוכיים חשובים: לא ללבוש חולצות עם הדפסים, לא לנעול סנדלים בלי גרביים, ולא לשמוע טרנזיסטור צמוד לאוזן בשטח המוסד. איננו מזלזלים חלילה בעקרונות אלו, אולם היכן ה”נשמה” שעומדת בבסיס ההלכות השונות?! רק שילוב מתאים בין שתי המגמות יוכל להוביל להפנמה והזדהות. מודעותנו העמוקה לשליחותנו כמורים, ואמונתנו כי איננו שייכים ל”משרד החומר” אלא ל”משרד החינוך”, תוביל אותנו בעזרת הבורא בדרך העולה בית אל.